



Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft

Till utbildningsutskottet

Utbildningsutskottet har gett konstitutionsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2016/17:50 Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft och följdmotioner. Yttrandet tar upp frågor om forskning om våldsbejakande extremism som väcks i motion 2016/17:3568 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 24.

Utskottets överväganden

Propositionen

I proposition 2016/17:50 presenterar regeringen sin syn på forskningspolitikens inriktning i ett tioårigt perspektiv, med särskilt fokus på satsningar 2017–2020. Regeringens tanke är att Sverige ska vara en ledande kunskapsnation och ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer.

I propositionen anføres bl.a. att politiken för ett hållbart samhällsbyggande utgår från relevanta nationella mål men även från Agenda 2030:s globala hållbarhetsmål. Samhället står inför stora utmaningar, och för att skapa ett säkert, tillgängligt, inkluderande och hållbart samhälle krävs åtgärder på flera plan. Det handlar bl.a. om att bekämpa klimatförändringarna men även om att skapa hållbara städer och hållbara transportsystem, likväl som att skapa ett fredligt, tryggt, jämställt och demokratiskt samhälle där människans livsmiljö sätts i centrum. Det kan även handla om nationella minoriteters och det samiska folkets rättigheter. Vidare anføres att forskning för ett säkert, inkluderande och hållbart samhälle t.ex. kan handla om säkerhetspolitik, stadsutveckling, samhällsplanering och byggande, migration och integration, samhällssäkerhet samt kriminalpolitik. Grundläggande för att skapa ett säkert, inkluderande och hållbart samhälle är att det behövs gränsöverskridande och tvärssektoriella perspektiv. Vidare anför regeringen att i globaliseringens och digitaliseringens spår följer ökade hot mot samhällets säkerhet. En förändrad säkerhetspolitisk situation på många håll i världen, brott mot internationell rätt, gränsöverskridande brottslighet, terrorism, våldsbejakande extremism, digital sårbarhet, informationsoperationer, epidemier och klimatförändringar är exempel på nutida hot. Långsiktiga tioåriga nationella forskningsprogram bör utvecklas av de statliga forskningsfinansiärerna.

Regeringen anser att det bör inrättas ett tioårigt nationellt forskningsprogram för hållbart samhällsbyggande som utgår från relevanta hållbarhetsmål i Agenda 2030, liksom övriga relevanta miljömål. Exempel på andra mål som kan vara av relevans är regeringens mål för arkitektur, kulturmiljö, byggande, samhällssäkerhet, demokrati och kriminalpolitik. Programmet bör inrättas av Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande i samverkan med andra relevanta forskningsfinansiärer och aktörer.

I propositionen föreslås även ändringar i ett antal olika lagar.

Motionerna

Följdmotioner till propositionen har lämnats av Moderaterna, Sverigedemokraterna, Centerpartiet, Vänsterpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna.

I motion 2016/17:3568 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 24 begärs ett tillkännagivande om ett nytt forskningsprogram: En höjd

beredskap i en orolig tid. I programmet ska bl.a. forskning om våldsbejakande islamism ingå. Motionärerna anför att det pågår forskning om politisk extremism på flera håll i Sverige, men att det fortsatt finns ett stort behov av mer kunskap. Särskilt gäller det kunskap om våldsbejakande radikal islamism i Sverige, dels eftersom radikal islamism är en relativt ny företeelse i vårt land jämfört med vänster- och högerextremism som studerats och analyserats i årtionden, dels eftersom Säkerhetspolisen bedömer att den våldsbejakande islamismen är det största terrorhotet mot Sverige, dels eftersom den islamistiska miljön sannolikt befinner sig i förändring mot bakgrund exempelvis av att hundratals personer på senare år har rest från vårt land för att strida för Isil/Daish och andra islamistiska grupper i Syrien och Irak och att en del har återvänt.

Vidare anför motionärerna att radikal islamism är en politisk ideologi som har utgångspunkten att religionen islam är överordnad demokratin och därmed den sekulära politiken. Det finns därmed enligt motionärerna en grundläggande skillnad mellan radikal islamism och islam som trossystem. Det är enligt motionärerna viktigt att bredda och fördjupa den samlade kunskapen om den radikala islamismen i Sverige, eftersom den, i likhet med andra antidemokratiska ideologier, utmanar grundläggande demokratiska värderingar. Forskningen bör inriktas mot den våldsbejakande islamistiska ideologin och hur den uttrycks och utformas i Sverige samt en kartläggning av våldsbejakande islamism i Sverige – nätverk, kopplingar till andra länder och ideologiska utgångspunkter. Hur och var forskningen ska bedrivas behöver analyseras ytterligare. Motionärerna hänvisar till Moderaternas budgetmotion 2016, utgiftsområde 1, där de föreslog en förstärkning av anslaget till förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och där forskning om våldsbejakande islamism lyftes fram som en prioriterad satsning. Denna satsning ska enligt motionärerna förstärkas i forskningsprogrammet En höjd beredskap i en orolig tid.

Arbete om våldsbejakande extremism

Skrivelse från regeringen

I regeringens skrivelse Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism (skr. 2014/15:144) redovisar regeringen de åtgärder som den har vidtagit för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Åtgärder syftar till att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och att utveckla förebyggande insatser och metoder. Myndigheter, kommuner och det civila samhällets organisationer, inklusive trossamfund, ska genom dessa åtgärder mer samordnat och effektivt kunna bidra till att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

Skrivelsen behandlades av utskottet i betänkande 2015/16:KU4. Utskottet välkomnade regeringens skrivelse och anförde bl.a. att demokratin måste värnas, och samhället måste bli mer motståndskraftigt mot radikalisering till våldsbejakande extremism. Det var enligt utskottet utomordentligt viktigt att

samverkan mellan samtliga berörda aktörer säkerställdes, liksom att arbetet på lokal nivå stärktes. Enligt utskottets mening var de åtgärder m.m. som regeringen presenterade i skrivelsen goda verktyg i det arbetet även om utskottet ansåg att ytterligare åtgärder borde vidtas.

Utskottet föreslog bl.a. ett tillkännagivande (mom. 3) till regeringen om att det finns behov av att sprida kunskap om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi samt att uppgiften att genomföra detta förslagsvis kan tilldelas Forum för levande historia.

Riksdagen beslutade om tillkännagivandet och sex andra tillkännagivanden enligt utskottets förslag (rskr. 2015/16:137).

Budgetpropositionen för 2017

I budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1 utg.omr. 1 s. 68 f.) redogjordes för resultatet av de åtgärder som regeringen har vidtagit för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Regeringen framhöll att åtgärder för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism är en viktig del av arbetet mot terrorism, att insatserna mot terrorism omfattar, utöver det förebyggande arbetet, även åtgärder för att förhindra och försvåra terrorism och att regeringens arbete mot terrorism beskrivs inom utgiftsområde 4 Rättsväsendet.

I propositionen anfördes bl.a. att under 2015 fick den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism i uppdrag att inrätta ett expertnätverk vars kunskap och kontakter kan gynna utvecklingen av det förebyggande arbetet på nationell, regional och lokal nivå (dir. 2015:27). Samordnaren har inrättat två olika forum för experter, ett nätverk av forskare och ett nätverk av praktiker. Inom ramen för forskarnätverket har den nationella samordnaren initierat olika forskningsprojekt för att öka kunskapen om våldsbejakande extremism.

I propositionen framhöll regeringen att arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism ständigt måste pågå och utvecklas för att möta nya hot.

Regeringen bedömde att det arbete som den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism utfört har bidragit till att Sverige i dag är bättre rustat än tidigare för de utmaningar som finns med våldsbejakande extremism på nationell och lokal nivå. Mycket arbete återstod dock enligt regeringen, och de insatser som gjorts behöver utvecklas och konkretiseras ytterligare. Som exempel nämnde regeringen att fler kommuner behöver genomföra utbildningsinsatser och att myndigheters och kommuners personal behöver utbildning om våldsbejakande extremism.

I avsnittet Politikens inriktning (9.10) behandlade regeringen riksdagens tillkännagivanden om våldsbejakande extremism (se bet. 2015/16:KU4, rskr. 2015/16:137).

När det gäller riksdagens tillkännagivande om att det finns behov av att sprida kunskap om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och

ideologi samt att denna uppgift förslagsvis kan tilldelas Forum för levande historia framhöll regeringen att den nationella samordnaren är bäst lämpad för denna uppgift. I denna del lyfte regeringen också fram att den nationella samordnaren enligt tidigare beslutade direktiv också har ett huvudansvar för att genomföra aktuella utbildningsinsatser (dir. 2014:103). Enligt regeringen krävdes ytterligare insatser i denna del, och därför avsattes medel till olika åtgärder t.o.m. 2020. De åtgärder som behöver vidtas borde enligt regeringen omfatta alla former av våldsbejakande extremism, men åtgärderna borde samtidigt kunna anpassas och skräddarsys efter myndigheters och kommuners behov. Vidare framgår det av propositionen att Statens skolverk har påbörjat ett arbete med att göra medarbetare inom skolan uppmärksamma på tendenser till radikaliserings. Enligt tidigare avisering hade även medel tillförts det förebyggande arbetet inom detta område (prop. 2015/16:99 s. 58). Göteborgs universitet, som redan har i uppdrag att utveckla och sprida kunskap och metoder för att minska rekryteringen till våldsbejakande ideologier och rörelser och till rasistiska organisationer, hade fått uppdraget att genomföra ytterligare insatser. En särskilt viktig del av detta uppdrag var enligt regeringen det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism i skolorna, inklusive stöd till lärare, fritidspersonal och socialarbetare. Dessutom förlängdes uppdraget till Göteborgs universitet om det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism i skolorna t.o.m. 2018. Med dessa åtgärder ansåg regeringen att riksdagens tillkännagivande om kunskaphöjande åtgärder var tillgodosett och att tillkännagivandet därmed fick anses slutbehandlat.

I betänkande 2016/17:KU1 behandlade utskottet utgiftsområde 1 i budgetpropositionen. I ärendet hade Regeringskansliet lämnat in en skrivelse till utskottet med kompletterande underlag. När det gäller tillkännagivandet om kunskaphöjande åtgärder om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi framgick bl.a. att Göteborgs universitet efter förfrågan från regeringen ska vara värd för en nordisk forskarkonferens om våldsbejakande extremism den 24–26 april 2017. Våldsbejakande islamistisk extremism kommer att vara ett av fokusområdena vid konferensen. Därutöver har Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) fått i uppdrag att göra kvantitativa kartläggningar och analyser av våldsbejakande extremistisk propaganda. Myndigheten ska genomföra kvalitativa analyser av materialet och av innehållet i texter och budskap. Uppdraget pågår till den 6 mars 2019. En delrapport skulle redovisas senast den 12 januari 2017, och den rapporten skulle bl.a. att fokusera på våldsbejakande islamistisk extremism och dess internationella förgreningar. I FOI:s uppdrag ingår även att sprida resultatet av kartläggningen till berörda aktörer. Bland berörda aktörer nämns den nationella samordnaren och kommunerna. Resultatet av FOI:s uppdrag kommer att ge ny kunskap om våldsbejakande islamistisk extremism.

Vidare framgick att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) nyligen hade redovisat sitt uppdrag om unga och våldsbejakande extremism. Bland annat har myndigheten tagit fram en forskningsöversikt (Ung och extrem – om våldsbejakande islamistisk extremism) och poddar med

redovisade rapporter. Vidare har den nationella samordnaren tillsammans med Studentlitteratur och ett antal forskare tagit fram en antologi (Våldets sociala dimensioner). I antologin finns bl.a. en text om den våldsbejakande islamismens teologiska rötter av Mohammad Fazlhashemi, professor vid Uppsala universitet. Det är tänkt att antologin ska användas i undervisningen vid universitet och högskolor.

I betänkandet konstaterade utskottet att regeringen i budgetpropositionen hade behandlat några tillkännagivanden om våldsbejakande extremism. När det gällde tre av riksdagens tillkännagivanden delade utskottet regeringens bedömning att de fick anses tillgodosedda. Det rörde tillkännagivandena om den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, om kunskapshöjande åtgärder om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi samt om att stärka och stödja samfund och organisationer som vill motverka radikaliserings.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att det finns ett stort behov av kunskap om våldsbejakande extremism, och särskilt gäller det kunskap om våldsbejakande radikal islamism. Det är en relativt ny företeelse i vårt land jämfört med vänster- och högerextremism. Det är viktigt att bredda och fördjupa den samlade kunskapen om den radikala islamismen i Sverige, eftersom den, i likhet med andra antidemokratiska ideologier, utmanar grundläggande demokratiska värderingar. Utskottet anser därför att det vid bestämmandet av forskningspolitikens inriktning bör tas hänsyn till behovet av forskning inriktad mot den våldsbejakande islamistiska ideologin och hur den uttrycks och utformas i Sverige. Konstitutionsutskottet överlåter till utbildningsutskottet att inom ramen för en samlad bedömning av olika forskningsinsatser ta ställning till frågan om forskning om våldsbejakande islamism.

Från de utgångspunkter som utskottet har att beakta har utskottet inte något ytterligare att tillägga.

Stockholm den 21 februari 2017

På konstitutionsutskottets vägnar

Andreas Norlén

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Andreas Norlén (M), Björn von Sydow (S), Hans Ekström (S), Annicka Engblom (M), Veronica Lindholm (S), Jonas Millard (SD), Maria Abrahamsson (M), Per-Ingvar Johnsson (C), Patrick Reslow (M), Emanuel Öz (S), Fredrik Eriksson (SD), Tina Acketoft (L), Mia Sydow Mölleby (V), Laila Naraghi (S), Berit Högman (S), Niclas Malmberg (MP) och Sofia Modigh (KD).